

Van Guillaume Dufay tot Zaho de Sagazan Van Filips de Goede tot Emmanuel Macron

Terugblik (2025) op een kantelboek (2011)

In januari 2011 schreef ik de eerste woorden van wat *Chanson. Een gezongen geschiedenis van Frankrijk* zou worden. De zinnen stroomden. Kost het me meestal twee, drie, zelfs vier jaar om een boek af te werken, toen rolde *Chanson* eruit in niet eens negen maanden. De combinatie van lied en geschiedenis stuwde me vooruit.

Dat heeft er natuurlijk mee te maken dat je in enkele minuten tijd een chanson hebt beluisterd, terwijl je voor een boek als *De Bourgondiërs* (2019) of *Parijs retour* (2006) ontzettend veel research moet verstouwen. Blijft natuurlijk de kennis van de Franse geschiedenis, maar die had ik blijkbaar voldoende achter de kiezen om voortdurend verbanden te leggen tussen historische gebeurtenissen en de inhoud van Franse liedjes, een spel dat me veel plezier bezorgde.

Tijdens die negen maanden kantelde er iets in

wat misschien ooit mijn oeuvre zal worden genoemd. Tot dan toe had ik mijn lezershart gevolgd, had ik geschreven over de mij zo dierbare Franse literatuur. Voor *O vermiljoenen spleet!* (2010) las ik duizenden bladzijden pornografie – iemand moest het doen – en voor *Parijs retour* reisde ik mijn schrijvende helden uit de negentiende eeuw achterna, van Honoré de Balzac via Alexandre Dumas tot Gustave Flaubert. Maar plots waaide een nieuwe wind door mijn geest, een kleine storm die luisterde naar de naam Geschiedenis. Ik mocht dan getrouwd zijn met de literatuur, geschiedenis werd mijn maîtresse. Wonder boven wonder bleken die twee bijzonder goed met elkaar overweg te kunnen.

Na *Chanson* waagde ik me aan een boek over Napoleon, bekeken door het fascinerende sleutelgat van de Franse Revolutie. Ook daar doken Balzac, Dumas en Hugo op, als bron, maar net zo goed als inspiratie. Onder hun aanvoering ontstond de vorm die ik verder zou verfijnen in *De Bourgondiërs*. Tussen academische geschiedschrijving enerzijds en historische romans à la Dumas en Beckman anderzijds probeerde ik een derde weg te bewandelen, die van het ‘wetenschappelijk epos’. Ik wilde geschiedenisboeken schrijven die lezen als een roman, maar waarin niets is verzonnen. Het een kwam voort uit het ander, of anders gezegd: zonder *Parijs retour* en

zonder *Chanson* had ik nooit *De Bourgondiërs* geschreven.

* * *

Chanson eindigt met het presidentschap van Sarkozy, wat betekent dat er intussen weer veertien jaar zijn vergleden. Ook al heb ik het boek grondig herlezen, hier en daar woorden geschrapt, zinnen herschreven en soms enige inhoud toegevoegd, ik wilde geen extra hoofdstuk schrijven. Het boek was af, de compositie rond, en bovendien is het nu eenmaal zo dat het hoogtepunt van het Franse chanson al een tijdje achter ons ligt, met de jaren tachtig als een soort omslagpunt. Alleen lijkt het wel alsof het chanson de laatste jaren zingt en swingt alsof het een tweede adem heeft gevonden.

Zo ontbolsterde de Belg Stromae tot een van de zeldzame internationale sterren van het Franse lied. Een uitverkochte tournee van grote zalen en stadions bracht hem niet alleen half Europa door, het lukte hem zelfs het mythische Madison Square Garden in New York te vullen. Bowie's 'Let's dance' moest even baan ruimen voor Stromae's 'Alors on danse'. De Belg bleek niet alleen een uitstekende singer-songwriter, hij verzette ook bakens als podiumartiest. Zijn aangrijpende lied 'L'enfer' -

over donkere en suïcidale gevoelens – stelde hij in een originele uitvoering live voor op de Nederlandse televisie. Eerder had hij dit chanson verrassend genoeg al gebracht tijdens een interview in het Franse achtuurjournaal van TFI. De grote druk en zijn aanleg voor zwarte gedachten (waarover hij in ‘L’enfer’ dus openlijk zong) dwongen Stromae helaas om stevig gas terug te nemen. Zijn landgenote Angèle kwam intussen met minstens even straffe muziek op de proppen – van ‘Balance ton quoi’ (2018) tot ‘Plus de sens’ (2021): slim, swingend, doortastend, bijwijlen geëngageerd én ontzettend populair in L’Hexagone.

Frankrijk keek de afgelopen jaren vaak naar België. Alsof het Franstalige gedeelte van de Zuidelijke Nederlanden opnieuw een voedingsbodem van formaat leek. Hadden decennia eerder ook al niet Brel en Adamo van daaruit de francofone wereld veroverd? Het voorbije decennium werd België opnieuw hofleverancier. De Congolees-Belgische rapper Damso en zijn collega Hamza natuurlijk, maar ook de jonge Iliona die met ‘Si tu m’aimes demain’ (2022) bewees dat de meer klassieke benadering van het chanson nog lang niet uitgeteld is. Nu eens leunt ze aan bij Aznavour, Gainsbourg en Barbara, daarna gaat ze resoluut voor hedendaagse vibes. Met *What if I break up with you?* (2025), een

Franstalig album met weliswaar Engelse titel, lijkt ze helemaal klaar om zich als een alternatieve Angèle te ontpoppen, de ‘Angèle van de niche’ zoals ze het zelf zou formuleren. De toekomst zal het uitwijzen. Maar één ding is nu al zeker: *La Belgique douze points. Belgium twelve points.*

In Frankrijk zelf hebben ze natuurlijk ook niet stil gezeten. Een lange reeks namen zou nu kunnen volgen, maar laat ik me beperken tot twee artiesten die me de laatste jaren van mijn sokken hebben geblazen. Clara Luciani tekende met *Sainte-Victoire* (2018) en *Coeur* (2021) voor twee ijzersterke albums en zong zich een straffe live-reputatie bij elkaar. Haar song ‘La grenade’ schopte het tot hedendaagse klassieker en wees de weg naar Zaho de Sagazan, de nieuwe prinses van het Frans lied. Met haar liedjes op *La Symphonie des éclairs* (2023) veroverde Sagazan halsoverkop de hele francofonie. Is de titelsong nog klassiek van snit, dan vormt ‘Tristesse’ een koesterenswaardig hedendaags kleinnood; de uitgekiende beats, superieure songwriting en aangrijpende vertolking grijpen naar de keel. Het nummer sluit inhoudelijk aan bij ‘L’enfer’ van Stromae. Het bezingen van angsten en diepe existentiële twijfels lijkt meer dan ooit een belangrijk thema van het Franse lied. ‘Old friend’, haar Frans-Engelse duet met Tom Odell (beluister vooral

de pakkende live-versie op YouTube), zorgt ervoor dat ook de Angelsaksische wereld zich begint af te vragen wie die mysterieuze Zaho wel mag zijn.

Dat tijdens de openingsceremonie van de Olympische Spelen in 2024 het Franse chanson de eer kreeg om de avond af te sluiten zegt veel over hoe graag de Fransen zich met het genre associëren. Het *bouquet final* dat Frankrijk op 26 juli de wereld in stuurde mocht er zijn: Céline Dion maakte na jaren afwezigheid een comeback, en hoe. Op de Eiffeltoren zong ze met panache de oerklassieker ‘L’hymne à l’amour’ (1950) van Edith Piaf. Blonk daar een traan in de ogen van president Macron? Of was het de regen die de knappe openingsceremonie een onverwacht patina van ontroerende veerkracht verleende – plensregen of niet, wij Fransen gaan dapper door.

Maar hét kippenvelmoment van de avond zat vooraan in de indrukwekkende openluchtshow. Terwijl de normaal gezien onkreukbare Garde Républicaine en het prestigieuze Koor van het Franse leger uit de bol gingen, bracht Aya Nakamura, kind van de Parijse banlieue, een verrassende mash-up van Aznavours klassieker ‘For Me... Formidable’ (1963) en haar eigen wereldhit ‘Djadja’ (2018, meer dan 1 miljard views op YouTube). Decor was het voor de Franse taal, cultuur en geschiedenis

zo belangrijke Institut de France, waar de Académie Française zetelt.

Kun je het oude en het nieuwe Frankrijk mooier in elkaars armen laten vallen?

Chanson en geschiedenis treffender in één beeld vatten?

Chanson schreef ik integraal in het tuinhuisje van mijn vrouw (toen nog mijn lief), in La Madeleine, een voorstad van Rijsel (Lille). Regelmatig stak ik de rue du Général de Gaulle over om in de vlakbij gelegen Piscine municipale een fris hoofd te halen. Zwemmen-schrijven-zwemmen-schrijven, en veel muziek luisteren natuurlijk. Maandenlang zagen mijn dagen er zo uit.

Geen haar op mijn hoofd kon in 2011 bevroeden dat ik twaalf jaar later, toen we alweer lange tijd in België woonden, opnieuw die rue du Général de Gaulle zou opzoeken. En dat ik dat zou doen in de voetsporen van de rouwstoet van Filips de Stoute, een funerair konvooi dat 's hertogs stoffelijk overschot van Halle naar Dijon bracht, een tocht die het middengedeelte vormt van *Stoute Schoenen* (2024), mijn reisverslag in de sporen van de Bourgondiërs.

Op 4 mei 1404 doorkruisten de begeleiders het

dorp Sainte-Marie-Madeleine-de-Lille, vandaag dus simpelweg La Madeleine, toen niet meer dan een verzameling huizen op een steenworp afstand van de stadsmuren. Ze passeerden kortom op een slordige honderd meter van de plek waar ondergetekende in het jaar des Heren 2011 zijn chansonboek bij elkaar pende. Dat de lijktstoet van ene Filips de Stoute ooit op een haar na mijn schrijfplek passeerde liet me op dat moment Siberisch, en de gedachte dat ik ooit zijn lijk zou nareizen moet me als klinkklare onzin in de oren hebben geklonken. Filips wie? In mijn hoofd maakten Balzac, Simenon, Flaubert, Brel, Aznavour en Trenet de dienst uit. Enkele jaren later zou Philippe le Hardi ze van hun plaats verdringen en mijn leven een andere wending geven.

Ook muzikaal. Want er kwamen ‘nieuwe chansons’ in mijn leven. De polyfonie van de zogeheten Franco-Flamands, zoals we de laatmiddeleeuwse componisten noemen uit het bekken van de Schelde en de valleien van Leie, Escarpe, Aa en Henne. Rivieren die door het huidige Noorden van Frankrijk, Vlaanderen en Henegouwen stromen, en die anders van inspiratie lijken, alsof wie ervan dronk meer kans had tot de polyfonie te worden bekeerd. Daarbij mag je niet uit het oog verliezen dat in die Bourgondische vijftiende eeuw de eenstemmige

gregoriaanse gezangen zowat overal weerklonken in kerken en abdijen. De meerstemmige polyfonie was een luxeproduct dat je alleen hoorde aan hoven met allure en met zin voor artistieke vernieuwing, bij uitstek dus aan het hof van de Bourgondische hertogen.

Het blijft heerlijk om te horen hoe in de polyfonie elke stem zich onafhankelijk van de andere beweegt, maar ook hoe die stemmen tegelijk elkaar ritmisch en melodisch imiteren. Geef u, beste lezer, een keer over aan de muziek van Guillaume Dufay (ca. 1397-1474) of Gilles Binchois (1400-1460), de eerste beroemde vertegenwoordigers van deze nieuwe muziekstroming. Begin misschien met het meeslepende ‘Les très doux ieux du viaire ma dame’ (‘De zeer tedere ogen in het gezicht van mijn vrouw’) van Binchois, als het kan in de versie van Graindelavoix uit 2007, of het o zo mooie ‘Par droit je puis bien complaindre et gemir’ (‘Ik heb reden om te klagen en te zuchten’) van Dufay, bij voorkeur gezongen door het Ensemble Gilles Binchois.

Dit laatste lied weerklonk telkens als ik tijdens mijn Bourgondische vertelvoorstelling de zaal binnentrad waar Filips de Goede zijn onvergetelijke Banket van de Fazant aan de wereld voorstelde. Ook die zeventiende februari 1454 grepen geschiedenis en muziek in elkaar. Naar aanleiding van dit

spectaculaire feest in het Rijksse Palais de la Salle componeerde Dufay immers een lied waarin Filips' verlangen om Constantinopel te bevrijden van de moslims doorklonk. Zijn 'Lamentatio sanctae matris ecclesiae Constantinopolitanae' ('Klaagzang van de Heilige Moederkerk van Constantinopel') is ondanks de Latijnse titel een Frans lied waarin de Moederkerk de Bourgondische ridders van het Gulden Vlies om hulp roept. Op het banket werd de Moederkerk verpersoonlijkt door een als vrouw verklede man op een olifant gezeten, een gigantische automaat die, te midden van de meeste extravagante gerechten, de zaal kwam binnengewaggeld.

Dit moet Stromae, Angèle, Clara Luciani en Zaho de Sagazan als muziek in de oren klinken. Zonder twijfel zouden ze zich geïnspireerd kunnen laven aan zoveel gelaagde schoonheid. Het samengaan van theatraliteit en engagement, schitterende zanglijnen en actualiteit, kortom van geschiedenis en chanson heeft immers alles om tot het hart van luisteraars te spreken.

Dat was zo in 1454, maar blijft net zo goed van kracht in 2025.

BART VAN LOO

Moorsele, lente 2025